

<https://doi.org/10.36007/4478.2023.225>

EMLÉKHELYEK PEDAGÓGIÁJA, EMLÉKEZETPEDAGÓGIA A DIGITÁLIS KORBAN

VÓDLI Zsolt István¹

Abstract

The broader research topic, which forms the basis of the presentation, is the analysis of how it is possible from a pedagogical perspective to grasp the unique character and “message” of a memorial or memorial site, and how this can be used in secondary-level education. Thus, the focus of the research is the pedagogy of memorial sites and memorials. Within this framework, the analysis centres on the Holocaust, along with efforts facilitating and promoting an understanding of what led to that event, including the globally significant activities of Centropa, amongst others. The presentation seeks answers to the following main questions: How does Centropa contribute to learning about Jewish history and the Holocaust? What digital databases does the organization have at its disposal? What role does it play in relation to the renewal of learning and teaching practices? What advantages do these new learning practices have? On the one hand, the presentation is based on a brief discussion of Centropa’s collection of digital source materials and their possible applications in secondary-level education; on the other hand, it also provides a theoretical framework and practical examples for such applications, based on modern pedagogical methods using ICT resources.

Key words

Centropa; Holocaust education; digital history resources; ICT in education; teaching history in high schools

BEVEZETÉS

Az előadás alapját adó tágabb kutatás témája annak vizsgálata, hogy neveléstudományi szempontból hogyan lehet megragadni az emlékezet, az emlékhelyek sajátosságait, „üzenetét”, és miként lehet mindezt felhasználni a középiskolai tanításban: a kutatás fókuszában tehát az emlékhelyek és az emlékezet pedagógiája áll, az elemzés középpontjába állítva a holokauszt és az odavezető út megismerését segítő és ösztönző törekvéseket, mások mellett például a Centropa világviszonylatban nagy hatású működését. (A szervezet honlapja: <https://www.centropa.org/en>; magyar oldala: <https://www.centropa.org/hu/home>).

A választott kutatási téma jelentősége nagy, hiszen tudjuk, hogy történelmi szempontból fontos források elemzésekor, kulcsfontosságú helyszínek fölkeresése során is csak akkor lehet igazán eredményes az ismeretszerzés, úgy kelthető fel a tanulás iránti vágy, ha felébreszthető a diákok érdeklődése, ösztönözhető az aktivitásuk. Csak az élményeket, saját tapasztalatot nyújtó, önálló gondolkodásra és véleménykialakításra, kritikai gondolkodásra készítő ismeretszerzés járulhat hozzá igazán eredményesen – a múlt megismerésén túl – mások nézőpontjának, személyes sorsának az árnyaltabb megismeréséhez, ami fontos lépést jelenthet egymás

---

¹ A PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola hallgatója; a Soproni SZC Fáy András Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Technikum tanára; a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara óraadó tanára. E-mail: vodli.zsolt@gmail.com

elfogadásához, végső soron az OECD által kifejtett, a PISA-mérésekben már fontos szerepet játszó globális kompetenciák kialakításához, az ENSZ által a fenntarthatósághoz kitűzött Fejlesztési Célok közül a béke és az igazságosság megteremtéséhez.

Napjainkban valamennyi iskolai szinten és művelődési szinten tapasztalható, hogy a diákok tanulási szokásai megváltoztak, és folyamatosan változásban vannak, ahogyan azt neveléstudományi, pszichológiai kutatások sora igazolja. Az élményszerű, érdekes, változatos, saját tapasztalatokon alapuló, interaktív ismeretszerzés sosem látott módon kerül egyre inkább a középpontba. Ez a gyors változás a pályán lévő pedagógusoktól, múzeumi szakemberektől, közgyűjtemények munkatársaitól is nagyon sok szempontból új hozzáállást, folyamatosan megújuló, korszerű módszertani repertoárt kíván. Középpontba kerül mind jobban a személyközpontú, a saját élményeken, aktivitáson alapuló tanulási, ismeretszerzési forma. Az elmúlt években ugrásszerűen megnőtt a digitális tananyagok, a digitalizált források száma, ugyanakkor mind jobban látszik az is, hogy a virtuális világban otthonosan mozgó fiatal nemzedéknek nagy szüksége van autentikus helyek megismerésére, a kortársaikkal, de szüleikkel, tanáraikkal történő „igazi” beszélgetésekre is. Ezt más vizsgálatok mellett alátámasztja például egy, Veigl Helga és Zámbo Balázs által már több mint egy évtizeddel ezelőtt, 2010-ben a felsőoktatásban tanuló hallgatókkal elvégzett kutatás. Abban a szerzők arra keresték a választ, hogy a diákok szerint mit hoz a közeljövő, mi hogyan fog átalakulni az életükben 2025-re. Sok más fontos kérdés mellett felmerült például az is, hogy mi lesz majd az oktatás helyszíne, milyen lesz vajon maga a tanulásra, az ismeretközvetítésre használt csatorna a következő évtizedben. Az egyetemisták akkor például az *on-site* oktatást (azt, amikor az oktatás azon a helyszínen valósul meg, ahol az adott események történtek, amelyen az oktatott anyaggal kapcsolatos információk megtalálhatóak és könnyebben elérhetőek) vita nélkül olyannak tartották, amely jelen lesz másfél évtizeddel a velük folytatott beszélgetéseket követően is [1], és ebben teljesen igazuk lett.

A történettudomány, a pszichológia és a neveléstudomány új eredményeire támaszkodva, azokkal folytonos párbeszédben képzelhető el az a Magyarországon állami szinten is kifejezett és megerősített törekvés, hogy mind jobban kimunkáljuk az iskolai emlékezés „kívánatos gesztusait” [2], és előmozdítsuk – az emlékeket elevenen tartva – a múlt, ezen belül a holokausztra traumáinak a feldolgozását. Ehhez számos, a hazai és a nemzetközi gyakorlatokból merített jó példát, előremutató törekvést ismerünk már.

A téma kutatásához kapcsolódó szakirodalom rövid bemutatása

A kutatás tágran értelmezett elméleti keretét az emlékezet kutatása adja, amely szociológiai értelemben jelentős múltra tekinthet vissza. Már Durkheim, Simmel és Weber is foglalkozott ezzel, Assmann pedig részletesen taglalta a kommunikatív és a kulturális emlékezet sajátosságait, és e szerzők műveire építve, több tudományterületen megjelenve, újabban határozottan az érdeklődés középpontjában áll ez a fontos és sokrétű téma. [3]

Az emlékezetkutatás – mely az utóbbi időben számos tudományterület képviselőinek az érdeklődését kiváltotta – a nevelés- és oktatásügy szempontjából is mindinkább fókuszba kerül, és amiatt igazán érdekes, hogy közvetett vagy közvetlen módon tudjunk különbséget tenni a (történelmi) emlékezet és a történelem között. A nemzetközi téren jól ismert neveléstörténész, Viñao Frago jó egy évtizeddel ezelőtt, 2010-ben írt egyik tanulmánya szerint evidens és nem meglepő, hogy a kulturális örökség/történelmi emlékezet (mely az egyének szintjén túl, különböző kisebb vagy nagyobb csoportok, közösségek, egy egész állam vagy nemzet számára

jelentőséggel bír) tartalmában, konstrukciójában koronként változik, a történelem értelmezése és az emlékezet is erősen a politika és a társadalom befolyása alatt áll. [4]

Már két évtizede is elmúlt annak, hogy 2000-ben az Euroclio harmincnál is több európai országban végzett fölméréseket a történelmi emlékezet és az emlékezet pedagógiája tárgykerében. Ennek adataiból jól kitűnik, hogy ezek a témák, a történelmi megemlékezési formák mindenütt a társadalmi diskurzus fontos részei [5]. Az emlékezetpedagógia (német kifejezéssel: *Gedenkstättenpedagogik*), illetve az emlékezhelyek pedagógiája ma már önálló kutatási területet jelentenek, és több száz ezzel kapcsolatos előadás, tudományos publikáció készült a közelmúltban. 2021-ben Magyarországon is sor került az I. Nemzeti Emlékezetpedagógia Konferencia megrendezésére is. A Nemzeti Örökség Intézete honlapján olvasható az alábbi összegzés, mely kutatásaim szempontjából is fontos alap: „A történelmi emlékhelyek az emlékezet olyan fontos helyszínei, amelyek nemzeti, felekezeti, regionális vagy kisebbségi szempontból kiemelkedőnek minősülnek. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt. Lehetőséget nyújtanak arra, hogy a hozzájuk ellátogatók számára megtapasztalhatóvá tegyék a magyar történelem sorsfordító eseményeit, tragédiáit, de dicső pillanatait is.” [6]

Az előadás alapját adó, tágabb kutatás fókuszában álló *emlékhelyek pedagógiája* tanulás- és tanításmódszertani szempontból is különösen érdekes. Számos más, az elmúlt években született fontos munka mellett 2019-ben Forrás-Biró Aletta Ágnes az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskolájában védte meg *Tanulásmódszertan és tanulástámogatás a közoktatásban* című doktori értekezését, amely kutatásainkhoz fontos kiindulópontot jelent. [7] Ehhez előzmény volt az, hogy 2015-ben ő készítette el a budapesti Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet számára *A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése* című, pedagógusokkal készített interjúk elemzésén nyugvó szaktanulmányt [8], és erre is támaszkodva 2016-ban szerkesztésében jelent meg *A holokauszt, az iskola és a tanár* című tanulmánykötet. [9] Ezek a művek fontos inspirációt és kiindulást jelentenek a kutatáshoz.

Jelen kutatás céljai, fő kérdései és módszerei

Célunk ezzel a kutatással elősegíteni a középiskolai módszertani megújulást, és az emlékezet, illetve az emlékhelyek pedagógiájának a megerősítését, gazdagítását. Neveléstudományi, történelemdidaktikai szempontból Jancsák Csaba és munkatársai egyik, 2018-ban publikált tanulmányának módszertani innovációkat számba vevő összefoglalását fontos kiindulópontnak tekintettük. [10] Ők - az MTA által támogatott szegedi kutatócsoport tagjaiként - a következőket fogalmazták meg: „Kutatócsoportunk a holokauszt témáját digitális oktatási anyagok és ezekhez kifejlesztett történelemtanítási módszerek alkalmazása alapján álló kutatásokkal igyekszik közel vinni napjaink „screenager” nemzedékéhez”. [11] A Centropa digitális anyagainak bemutatását és néhány innovatív módszertani kezdeményezést, ismeretszerzési lehetőségeket a középpontba állítva a holokauszt diákok számára befogadhatóbb, interaktív forrásfeldolgozáson nyugvó középiskolai feldolgozásához járul hozzá ez a saját vizsgálatunk is. Meggyőződésünk, hogy a kutatás eredményei elősegíthetik annak a megtervezését, hogy miként lehet árnyaltabbá, tanulói aktivitásra épülő ismeretszerzéssé tenni a téma bemutatását, tágabban a történelmi emlékezet forrásainak és helyeinek megismerését napjaink középiskoláiban. Mindez pedig (mint végső cél) hozzájárulhat a diákok globális kompetenciáinak fejlődéséhez, megerősödéséhez.

A kutatás az alábbi főbb kérdésekre keres választ: Hogyan segíti a zsidóság történetének, a holokauszt megismerését a Centropa szervezet? Milyen digitális adatbázisokkal rendelkezik a szervezet? Milyen szerepe van a tanulás- és tanításmódszertan megújítása szempontjából? Hogyan készíti fel a tanárokat az innovatív módszerekre? Milyen előnyei vannak ezeknek az új tanulási formának?

A kutatás egyrészt a Centropa digitális forrásgyűjteményének és középiskolai oktatásban felhasználható lehetőségeinek a rövid bemutatásán nyugszik, másrészt ezek korszerű pedagógiai módszereken, IKT-eszközök használatán nyugvó felhasználásához ad elméleti keretet és gyakorlati példákat.

A Centropa bemutatása, rövid története

A Centropa, saját meghatározása alapján, a zsidó emlékezet interaktív adatbázisa. Már több mint két évtizede, 2001 óta végez olyan társadalomtörténeti kutatómunkát, melynek során a 19–20. század fordulójától napjainkig tárja elénk a közép- és kelet-európai térség zsidóságának történetét. Mindezt elsődleges forrásokon: fotókon, interjúkon, személyes élettörténeteken keresztül. A szervezet kapcsolati rendszere Európa 15 országára, az Amerikai Egyesült Államokra és Izraelre is kiterjedően fogja össze három kontinens tanárainak immár több ezres közösségét, ezáltal is elősegítve az ENSZ globális céljainak és kompetenciáinak megvalósítását.

A Centropa legfőbb célja a zsidóság történeti örökségének megőrzésén és elérhetővé tételén túl olyan edukációs megoldások és módszerek kidolgozása, melyek elősegítik a legmodernebb technológiák bevonását és hasznosítását napjaink oktatási rendszerébe.

Egyéni módszertanának segítségével olyan innovatív oktatási anyagokat és segédanyagokat készít, amelyek mind a közoktatásban, mind az informális oktatásban hasznosíthatók, valamint hozzájárulnak a felnövekvő generációk múlthoz való viszonyának alakításához és formálásához, és a társadalmakban meglevő különbözőségek elfogadásának tanításához. A Centropa korszerű módszerek segítségével népszerűsíti és segíti a különböző oktatási dokumentumokban meghatározott kompetenciákon alapuló formális és informális oktatási formák elfogadottabbá válását és további térnyerését. Tevékenységi köre széles skálán mozog: mind állami, mind pedig zsidó egyházi iskolák számára kínálnak oktatási programokat, együttműködési lehetőségeket. Tanárképző szemináriumokat szerveznek külföldön és belföldön, valamint nyári akadémiát, diákversenyeket, határokon átívelő projekteket, ókiállításokat és a diákok túlélőkkel történő találkozását célzó Café Centrópát. Az elmúlt pandémiás időszak ezen törekvések esetében is felgyorsította az online kínálat bővülését. A programok jelentős részének lett online változata is, a jelenléti alkalmak, a közös találkozásokra építő képzések és lehetőségek azonban még mindig a leginkább meghatározók.

A Centropa által szervezett *szemináriumok* és *webináriumok* tanárok számára szerveződnek, és a cél, hogy a pedagógusok megismerjék az oktatási anyagokat, valamint kontextusba helyezték azokat, tanuljanak a holokauszt túlélőivel készített interjúkból és együttműködjenek a diákjaiknak készített óratervek létrehozásában. Csatlakozva a szemináriumokhoz a tanárok új pedagógiai módszereket fedezhetnek fel, és a forrásanyagok, oktatási segédanyagok segítségével, saját iskoláikba visszatérve, a tantermekbe vihetik a történelmet.

A *nyári akadémia*, mint különleges képzési forma előnyeit évente a világ különböző részeiről érkező mintegy 80 tanár tapasztalhatja meg. Egyedi kombinációja ez az on-site oktatásnak, előadásoknak, kiscsoportos és a múzeumpedagógiai foglalkozásoknak. A helyszín minden nyáron más országban van, de ami közös, az a közép- és kelet-európai zsidóság történelmének

fölfedezése, megértése és feldolgozása, egyénileg, illetve csoportosan is. A 2022-es nyár programját - két év pandémiás kihagyás után - Berlinben valósították meg. A császárság korától a Weimari Köztársaságon és a náci Németországon át a hidegháborúig tartó időszak történeti kontextusába helyezve tanulmányozták és dolgozták fel a korszakot a pedagógusok.

Az *iskolai projektek* olyan diákmunkák, amelyek tanárokat és tanulókat is inspirálnak. A Centropa-versenyek győzteseitől a kreatív kultúrákon és határokon átívelő projektekig bezárólag olyan diákaktivitások valósulnak meg, amelyek a módszertani innováció fontos példái. Néhány közülük évről évre olyan jól sikerül, hogy a tantermi oktatásban is felhasználható.

A Centropa digitális forrás- és adatbázisai

A Centropa oktatási anyagai, segédanyagai és forrásai egyedülálló segítséget nyújtanak a 20. századi közép- és kelet-európai zsidóság történetének, valamint a holokausztnak a tanításához. A szervezet nem arra kéri a tanárokat, hogy hogyan használják a tanmeneteket, tanterveket. Inkább partnerként tekint rájuk annak érdekében, hogy egy újfajta tanítási és tanulási élményt kínáljanak tanárnak és diáknak egyaránt. Az elkészült *óraterv*ek a honlapról kereshetők, letölthetők és adaptálhatók a diákok igényeire.

A holokauszt túlélők leglenyűgözőbb élettörténeteit a Centropa szakemberei meg is filmesítették. Ezek a *filmek* egyenként nem több, mint 30 perces időtartamúak, és tökéletesen alkalmasak tanórai feldolgozáshoz vagy kreatív házi feladatok megoldásához. Ezekben a filmekben nagyon sok, a mai kor diákjai számára ismerős téma felmerül (testvérek rivalizálása, szerelmi történetek, iskolai élmények, első munkahelyek), ugyanakkor olyan témák is, hogy miként lehet túlélni a háborút, és hogyan lehetséges újraépíteni az életet a holokauszt után. Fontos és igaz történetek ezek, amelyek közelebb hozzák a történelmet a diákokhoz.

A Centropa a fentiek mellett *utazó kiállításokat* is kínál, ezeket az európai és izraeli tanárok is használhatják, egyedi tanulási élményt kínálva a diákjaiknak. Olyan projekteket építhetnek fel ezzel, ahol a diákok oktathatják saját diáktársaikat, szüleiket és helyi közösségük tagjait is.

A szervezet speciális tartalommal rendelkező *tematikus honlapokat*, azokon kész tartalmakat kínálva is segíti és gyorsítja a tanórákra való felkészülést. Ezekben a honlapokon interjúrészletek, filmek, a térben és időben való tájékozódást segítő anyagok és más oktatási tartalmak találhatók egy helyen összegyűjtve (például: Kindertransports, Novemberpogrom /Kristallnacht/, Sephardic Jewry in the Balkans stb.).

Az adatbázisukban 15 európai országban fölvetett 1230 személyes történet és 25000 családi fénykép található meg. Néhány hetente egy adott tematikához tartozó történetekből készült *podcastot* is publikálnak ezek felhasználásával. A felsoroltak mellett szabadon letölthető *könyvek és publikációk* is gazdagítják a Centropa állományát.

Didaktikai lehetőségek a középiskolai tanítás megújításához a Centropa segítségével

Módszertanát tekintve a Centropa minden olyan lehetőségre épít, ami a 21. században már elengedhetetlennek számít, és a diákokat jobban meg tudja nyerni a tanulás számára, kihasználva a modern IKT-eszközök nyújtotta lehetőségeket és az interaktivitást. Ilyenek mások mellett például a konstruktív pedagógia iránymutatásait is felhasználva az *oral history* hangsúlyos megjelenítése, valamint a *peer education* és az *on-site* oktatás lehetőségeinek beépítése az ismeretszerzési folyamatba, az oktatás hagyományosan jó formáinak a megtartása mellett,

azokat erősítve. Mindez a középiskolás korosztály esetében kiemelkedően fontos, hiszen, mi-ként Horváth Kinga és Tóth Péter írják Didaktika című munkájukban a serdülőkorban lévő diákokról: „ebben a korban alakul ki a kritikai gondolkodás, (a tanuló) fejlett kritikai készsé- get mutat, ami visszahat a gondolkodás fejlődésére, mivel sokat vitatkozik, érvel, és gyakran szembeszáll mások nézeteivel.” [12]

Az interjúk – Oral history

A történettudományban, majd ennek nyomán például a neveléstörténet kutatása során is az elmúlt két-három évtizedben mind hangsúlyosabbá vált a szóban hagyományozott múlt meg- ismerésére való törekvés, amit a korszerű technikai-informatikai eszközök segíteni tudnak. Mások mellett a francia történész, Jacques Le Goff is már több évvel ezelőtt megfogalmazta, hogy a történettudományi kutatások megújításának fő területei között szerepel a források kör- ének tágítása, és fontos, hogy a „források tanulmányozásának túl kell lépnie a szövegeken”. [13] Vargáné Nagy Anikó definíciója szerint az oral history tulajdonképpen egy módszer, a történelmi kutatásnak az a formája, „amely során az interjúk által szóban elbeszélte visszaem- lékezéseket rögzítjük és elemezzük”. [14] Az East Midlands Oral History Archive definícióját idézve, „az oral history a történelmi információk rögzítése, megőrzése és értelmezése, amely a beszélő személyes tapasztalatain és véleményén alapul. A múltról szóló szemtanúvallomások formáját öltheti, de magában foglalhatja a színhagyomány útján az évek során átadott népszö- kásokat, mítoszokat, dalokat és történeteket is.” [15] A történelem- és neveléstörténet- tanításban az oral history legalább olyan jól használható és kiaknázzható, mint a kutatói mun- kában. Ehhez számos eredményt láthatunk tudományos publikációkban hazánkban is, mások mellett például Kojanitz László [16] vagy Sági Norberta és Rigó Norbert [17] tollából.

A Centropa interjúiban a közép- és kelet-európai zsidóság múlt századi története elevenednek meg. A módszernek köszönhetően nemcsak a személyes történetek, életutak és az ezekhez kapcsolódó történelmi események kelnek életre előttünk, de a kamera hiányának köszönhető- en az interjúalanyok sokkal szabadabban mesélik a velük és családjukkal megtörtént, az álta- luk átélt eseményeket. A felvett interjúk szöveges formában a Centropa honlapjáról is elérhe- tők, a hozzájuk kapcsolódó, belőlük készült Centropa-filmekkel együtt. A mai generációk életében a vizualitásnak kiemelt fontossága van. Ezt ismerte fel a Centropa, és sajátos és sok- oldalú oktatási módszereinek, megközelítésének köszönhetően ma már az Egyesült Államok- ban, Izraelben és Európa számos országában igen népszerűek az általuk készített audiovizuá- lis tartalmak. Ennek a módszernek a létjogosultságát támasztja alá Jancsák Csaba, az MTA– SZTE Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport tagja is: „...a diákok és a ta- nárok körében végzett adatfelvételekből megállapítható, hogy részben a fiatalok IKT-státusza (professzionális felhasználói kapcsolat), részben pedig az új nemzedék screenager életvilága okán komoly figyelmet kell fordítani a digitális tartalmak (egyes témák esetében pedig a szemtanúkkal készített videóinterjúk mint szabadon hozzáférhető online tartalmak) oktatási folyamatokba való fokozott bevonására. Mindez módszertanilag megalapozottan a történe- lemtanításban is fontos lehetőség a történelmi gondolkodás iskolai fejlesztése, és a történelmi események, mérőkövek kollektív emlékezetben való megőrzése, továbbá az ezek által hor- dozott társadalmi értékek generációkon átívelő megmaradása szempontjából.” [18]

Peer education

A peer education jelentésének, tanulásmódszertani értelemben vett hasznának a megértéséhez kutatásaink során több összefoglaló munkát használtunk. Ezek közül az egyik az a tanulmány, amelyben a Magyar Tudomány című folyóirat hasábjain Feith és szerzőtársai 2020-ban az egészségfejlesztéssel összefüggésben fejtették ki igen árnyaltan, számos hazai és nemzetközi szakirodalomra hivatkozva az angol eredetű kifejezés jelentését, többek között arra is rámutatva, hogy a – történetileg egészen az ókorig visszavezethető, majd később mások mellett Bandura szocio-kognitív tanuláselméletéhez kötődő – hagyományosan „kortársoktatás”-ként fordított szókapcsolat jelentéstartalma jóval bővebb. [19] Külföldi kutatókat idézve így foglalták össze a fogalom lényegét: „A magyar szakirodalomban nehezíti, sőt egyenesen félrevezeti az értelmezést az is, hogy a „peer” education magyarul elterjedt fordítása, vagyis a „kortárs” oktatás túlságosan leegyszerűsítő (életkorra leszűkítő), tehát nem követi az eredeti angol „peer” kifejezés tágabb, a valamivel vagy valakivel történő azonosság (így például azonos nemhez, társadalmi státuszhoz, etnikumhoz vagy valamilyen társadalmi csoporthoz, szubkultúrához való tartozás) bővebb jelentéstartalmát.” [20] A *peer education* hasznosságáról a szerzők a következő módon összegezték kutatási tapasztalataikat: „A társas kapcsolatokra és érzelmi bevonódásra épülő tanulási programokban résztvevők esetében, így a kortársoktatás során is, javulnak a szociális és érzelmi képességek, pozitívan változik attitűdjük önmagukhoz, társaikhoz képest. Ezek a pozitív hatások tükröződnek a hallgatói véleményekben is.” [21]

A Centropa ezt a módszert saját kiállításai bemutatásakor, a hozzájuk kapcsolódó tárlatvezetések esetében is alkalmazza. A legnépszerűbbek között van a „Történetek egy családi albumból” nevű tárlat. Ez – a szervezet honlapján található leírás szerint – „nyolc téma köré rendezve, archív képek és személyes interjúk felhasználásával mutat be a múlt század zsidóságára jellemző életképeket. Hétköznapi emberekről szól, akik akár a szomszédaink is lehetnének: pékekről, gyári munkásokról, tanárokról, ápolónőkről. Magával ragadó történeteket láthatunk gyermekkorról, iskolás évekről, szerelemről, házasságról, gyermekvállalásról és arról, kinek-kinek hogyan sikerült túlélnie a holokauszt borzalmaival, miként tudta újrakezdeni az életét. A hatalmas családi fotóalbumot lapozgatva mosolyogtató vagy elszomorító, szívmengető vagy torokszorító történetek tárulnak a kiállítás látogatója elé.” [22]

A kiállított anyaghoz kapcsolódó szövegek, ahogy a Centropa minden kiállítási anyaga esetében, így itt is, az adott nemzeti nyelven - itt magyarul és angolul is - megtalálhatók, ezzel segítve a diákok nyelvi kompetenciáinak a fejlődését. A kiállításához kapcsolódó tárlatvezető-képzés módszertana a Centropa sajátja: a befogadó oktatási intézménnyel egyeztetve érkeznek meg a szervezet oktatói az iskolába, és egy egynapos, illetve, ha több idő van rá, akkor kétnapos oktatás keretében készítik fel a képzésre önkéntesen jelentkező diákokat a tartalmi elemek, illetve a kortárs vezetés módszerének az elsajátítására. Egy, a lényegét jól kifejező vélemény szerint: „...hatalmas élmény, amikor tárlatvezetővé válnak: nem egyszerűen megtekintik a kiállítást, hanem végigkálauzolják az osztálytársaikat rajta, kiemelve a számukra fontos történeteket, érdekességeket, eközben pedig maguk is megismerik a 20. századi történelem egy fontos szeletét, és előadói készségük is fejlődik.” [23]

Az önkéntességnek ennél a képzésnél is kiemelt jelentősége van. Fontos, hogy a diákok személyes érdeklődésük okán szeretnének részt venni a képzésen, az abban foglaltakat pedig örömmel sajátítják el, megnövelve ezzel nemcsak a képzés, de a kortárs vezetés hatékonyságát is.

Az on-site oktatás

Veigl és Zámbó definíciója szerint az *on-site* oktatás az az oktatási típus, „amikor az oktatás azon a helyszínen valósul meg, amelyen az oktatott anyaggal kapcsolatos információk megtalálhatóak és könnyebben elérhetőek, esetleg (szerencsés esetben) akár kézzelfoghatóak.” [24] Ebből kiindulva az on-site oktatás olyan helyszíneken valósul meg, ahol az adott történelmi események megtörténtek. Ez a tanulási forma tehát nem más, mint egy osztályterem falak nélkül, tanulás határok nélkül. Ennek egy példája a Centropa évente megrendezett nyári akadémiaja, ahol történelmi korszakokon átívelő, az on-site oktatás minden előnyét kihasználó programot kínálnak évről évre a résztvevő pedagógusok számára. A 2022-es berlini program például az alábbi tevékenységi formákat, célokat állította középpontba: Berlin történelmi nevezetességeinek felfedezése idegenvezetők segítségével; a város viharos történetének megvitatása tudósokkal; politikusokkal, újságírókkal, aktivistákkal történő találkozások; ismeretek és technológiai készségek bővítése; elsődleges és másodlagos források gyűjtése, amiket külön foglalkozásokon megírt óravázlatokhoz használhatnak fel a pedagógusok; a tanárok határokon átívelő hálózatainak, partneri kapcsolatainak a kialakítása. [25]

Az on-site oktatás egy speciális műfaja a városi séta. Az elmúlt évtizedben igen nagy népszerűsége szert tett oktatási formának több fajtája létezik. Az adott település építészetét, történetét, érdekességeit vagy más, fontosabb eseményeit bemutató séták sokasága kínálja magát. A kínálatban megtalálhatók fizetős és ingyenes, tanárok, múzeumi és más szakemberek által vezetett séták is. Ami azonban mindegyikben közös, az az, hogy on-site, vagyis az adott történelmi esemény helyszínén, diákoknak és oktatási céllal alkalmazzák. Ebben az írásunkban az on-site oktatás történelmi vonatkozásaihoz kívánunk kapcsolódni, és a Centropa ehhez kapcsolódó sétáit mutatjuk be. A szervezet a 21. századi diákok tanulási igényeihez alkalmazkodva, a már említett kortársoktatás módszerét alkalmazva kínálja on-site oktatási tartalmait Közép- és Kelet-Európa zsidóságának 20. századi történetéhez kapcsolódóan. A fentiekben említett berlini nyári akadémián is több, az adott történelmi helyszínen tartott sétán sajátíthatták el a történelmi helyszínekhez kapcsolódó tartalmakat a tanárként dolgozó résztvevők, annak érdekében, hogy tapasztalataikat, ismereteiket hazájukba hazatérve hasznosíthassák az iskolai keretek között. Az egyes sétákhoz kapcsolódóan mobiltelefonos applikációk is segítettek a sétákat.

Az első, itt bemutatott applikáció a berlini Schöneberg bajor negyedében (Bayerisches Viertel) a Centropa egyik gyakornoka által fejlesztett „Places of Remembrance”, az „Emlékezés hely(szín)ei” elnevezésű mobiltelefonos alkalmazás. Érdekessége a negyednek, hogy olyan tudósok éltek itt egykor, mint Albert Einstein vagy Hannah Arendt. Berlinnek ez egy olyan speciális helyszíne, ahol a negyedben elszórtan, a lámpaoszlopokon 80 darab, kétoldalas táblát helyeztek el. A táblák egyik oldalán mindig az 1933-tól 1945-ig tartó náci uralom alatt meghozott diszkriminatív törvényszövegek részletei találhatóak, a másik oldalon pedig egy ehhez kapcsolódó, a törvényi szöveghez tartozó kép. Textus és vizualitás, valamint a tartalomhoz jól illeszkedő, a diákok kíváncsiságát is felkeltő modern forma együttes megléte biztosítja ennek az egyedi, Berlin ezen történelmi időszakának egy lényeges szeletét bemutató séta hatékonyságát és sikerét. Ez, az európai viszonylatban is unikálisnak mondható, rendhagyó emlékmű felhívja a táblák előtt elhaladó járókelők figyelmét a német múlt egy már-már feledésbe merült fejezetére. Emlékeztetői ezek a táblák egy olyan korszaknak, amikor a jogfosztás és a megszegyenítés eszközévé változtatták a jogot, ami végül deportálásokhoz és tömeggyilkosságokhoz vezetett.

A második, itt röviden bemutatott applikáció a Berlin zsidónegyedében tett „Centropa Jewish Berlin Tour”, a Berlini zsidónegyedben tett sétát támogató, IZI.TRAVEL nevű alkalmazás.

Ez egy olyan, a Centropa és a Jewish Heritage Network kooperációjában készült online tartalom, amely segít megismerni a negyed történelmét, múltjának fontos részleteit, emlékhelyeit, valamint kiemelkedő történelmi személyiségeit. A 20 állomásból álló séta egy 50 perc alatt bejárható, mintegy 3,5 km hosszú távot jelent. A séta során a résztvevők megismerhetik a zsidó felvilágosodás, a haszkala atyjának is tekintett Moses Mendelssohnnak, vagy a világ első női rabbijának, Regina Jonasnak a történetét is. A negyed számos, a megszokottól eltérő megemlékezési forma, emlékmű és szokás megismerését is kínálja. Az úgynevezett botlatókövek (*Stolpersteine* vagy *stumbling stone*), a megemlékezés virágai helyett elhelyezett kövecskék, a hiányzó ház, és az emberek hiányának érzékeltetésén alapuló emlékművi koncepciót bemutató séta minden olyan modern, az oktatás legújabb trendjeit figyelembe vevő módszerre épít, ami a mai diákok oktatásához elengedhetetlen. Mindezt a sétát segítő, a helyszín topográfiáját, illetve vizuális és audio tartalmakat is kínáló alkalmazás kiválóan támasztja alá.

BEFEJEZÉS

Tanulmányunk a középiskolai történelemtanítás megújításának érdekében folytatott, a holokauszt és a zsidóság történetének árnyaltabb megismerését célzó kutatásunk keretei között értelmezhető. A kifejtett téma a Centropa szervezetének a középiskolai (történelem)oktatáshoz is kiválóan használható digitális forrásanyagait, a tanulás- és tanításmódszer-tan megújítását célzó pedagógiai törekvéseit foglalta össze röviden. Írásunkban ehhez a téma-területhez kapcsolódóan a szakirodalmi és historiográfiai alapokat, valamint a didaktikai, tanulásmódszertani elméleti kereteket vázoltuk.

Eddigi vizsgálódásaink - melyeket a közeljövőben középiskolai tanárokkal felvett interjúk és kérdőívek elemzésével, tantervek és tankönyvek vizsgálatával fogunk kibővíteni - már most rámutatnak arra, hogy a mai, fiatal generációkhoz közel álló IKT-eszközök, digitális forrásanyagok, élmény- és tapasztalatalapú, a diákok aktivitásán, kooperációján, kortárs tanulási formán alapuló, on-site módon megvalósuló, saját élményeken és tapasztalatokon nyugvó ismeretszerzési módok kiváló lehetőségeket adnak a tanulási motiváció felkeltésére és fenntartására. A holokauszt és a zsidóság történetének tárgyalásán túlmutatóan a Centropa így hozzájárul a tantárgyközi kapcsolatok és a multidiszciplináris szemléletmód erősítéséhez, a pedagógusok és a diákok között is a személyes kapcsolatépítési alkalmak bővítéséhez: osztálytermi, tanórai és iskolai keretek között éppúgy, mint akár nemzetközi értelemben, országhatárokon átívelő módon.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] VEIGL, Helga, ZÁMBÓ, Balázs. Leendő jövőkutató fiatalok ötletei brainstorming keretében 2025-ről. In: *Magyarország 2025. 2. kötet – Tanulmánykötet a Magyarország 2025 című akadémiai kutatás alapján*. Kutatásvezető és alkotó szerkesztő: NOVÁKY, Erzsébet, irodalmi szerkesztő: BERTÓK, Krisztina. Budapest: Gazdasági és Szociális Tanács, 2010. pp. 523–534. ISBN 978-963-88419-4-0 http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1767/1/Mo_2025_2.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.26.)
- [2] ZARÁNDY, Zoltán. *A közelmúlt birtokbavételének pedagógiai kultúrája*. Kézirat, Budapest, 2009. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/kozelmult> (A letöltés ideje: 2022. 05. 20.)
- [3] KOVÁCS, Éva. Az emlékezet szociológiai elméletéhez. *Socio.hu - Társadalomtudományi Szemle*, 2012/ 2 (1) pp. 23–35. <https://socio.hu/index.php/so/article/view/287> (A letöltés ideje: 2022. 05. 08.).

- [4] VIÑAO FRAGO, Antonio. Memoria, patrimonio y educación. *Educatio Siglo XXI*, vol. 28, n 2, 2010, pp. 17–42.
<https://digitum.um.es/xmlui/bitstream/10201/27115/1/Memoria,%20patrimonio%20y%20educaci%C3%B3n.pdf> 2010 (A letöltés ideje: 2022. 05. 08.).
- [5] ZARÁNDY, i. m. 2009.
- [6] *Nemzeti Örökség Intézete*. <https://intezet.nori.gov.hu/> (A letöltés ideje: 2022. 08. 18.)
- [7] FORRÁS-BÍRÓ, Aletta Ágnes. *Tanulásmódszertan és tanulástámogatás a közoktatásban*. PhD-értekezés. Budapest: ELTE PPK, 2019. https://ppk.elte.hu/dstore/document/252/Forras-Biro_Aletta_disszertacio.pdf (A letöltés ideje: 2022. 05. 20.)
- [8] FORRÁS-BÍRÓ, Aletta Ágnes. *A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése*. Budapest: OKI, 2015.
- [9] FORRÁS-BÍRÓ, Aletta Ágnes (szerk.). *A holokauszt, az iskola és a tanár. A holokauszt téma iskolai oktatás és képzésfejlesztés*. Budapest: OKI, 2016. ISBN 978-963-436-045-02
https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/a_holokauszt_az_iskola_es_a_tanar_0.pdf (A letöltés ideje: 2022. 05. 20.)
- [10] JANCÁSÁK, Csaba et al. Holokauszt oktatása Kelet-Közép-Európában, középiskolában használatos tankönyvek tükrében. *Belvedere Meridionale*, 2018. 2. pp. 119–142.
http://www.belvedere-meridionale.hu/wp-content/uploads/2018/02/06_Jancsak_2018_02.pdf (A letöltés ideje: 2022. 05. 20.)
- [11] Uo. p. 122.
- [12] TÓTH Péter, HORVÁTH, Kinga. *Didaktika. Bevezetés az oktatás elméletébe*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar, 2021. p. 99. ISBN: 978-80-8122-403-4
- [13] GOFF, Jacques Le. Tudomány-e a történetírás? *Magyar Lettre Internationale*, 2001. ősz (42) 3–4.
<https://epa.oszk.hu/00000/00012/00026/legoff.htm> (A letöltés ideje: 2022. 08. 18.)
- [14] VARGÁNÉ NAGY, Anikó. *Az oral history-források jelentősége*. https://www.academia.edu/6905226/Az_oral_history_forr%C3%A1sok_jelent%C5%91s%C3%A9ge p. 1. (A letöltés ideje: 2022. 08. 18.)
- [15] *What is oral history?* East Midlands Oral History Archive, University of Leicester
<https://le.ac.uk/emoha/what-is-oral-history> (A letöltés ideje: 2022. 08. 18.)
- [16] KOJANITZ, László. Az oral history összekapcsolása új tanulás stratégiákkal. *Történelemtanítás*, (LIV.) Új folyam X. 2019. 3–4. ISSN 2061-6260
<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/kojanitz-laszlo-az-oral-history-osszekapcsolasa-uj-tanulas-strategiakkal-10-03-04/> (A letöltés ideje: 2022. 08. 12.)
- [17] SÁGI, Norberta – RIGÓ, Róbert. Az oral history lehetőségei az oktatásban. *Forrás*, 2011. 43. évf. 7–8. pp. 243–256. <http://www.forrasfolyoirat.hu/upload/articles/1069/sagi.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 08. 12.)
- [18] Videóinterjúk szerepe a történelemtanításban – Az MTA SZTE ETKK tevékenysége. *Ujkor.hu*, 2018. 06. 02. <https://ujkor.hu/content/videointerjuk-szerepe-tortenelemtanitasban-az-mta-szte-etkk-tevekenysege> (A letöltés ideje: 2022. 08. 12.)
- [19] FEITH, Helga Judit, MÉSZÁROSNÉ DARVAY, Sarolta, LUKÁCS, J. Ágnes, FALUS, András. Hatékonyság és reflexió – A kortársoktatás pedagógiai módszere az egészségfejlesztés területén. *Magyar Tudomány*, 181 (2020) 1, pp. 79–89. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.1.8>
- [20] Uo. p. 82.
- [21] Uo. p. 79.
- [22] *Történetek egy családi albumból*. Centropa. <https://www.centropa.org/hu/exhibition/tortenetek-egy-csaladi-albumbol> (A letöltés ideje: 2022. 08. 12.)
- [23] Uo. (oldalszám nélkül)
- [24] VEIGL, Helga, ZÁMBÓ, Balázs. i. m. p. 529.
- [25] *Centropa Summer Academy 2022*. <https://www.centropa.org/en/events/2022/centropa-summer-academy-2022> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)